

De zaad-satyagraha van Vandana Shiva – een gesprek over biopiraterij

JOS VAN DIKKELEN

*a Shiva (foto
ikkelen)*

“De westerse visie op individueel bezit zet zich wereldwijd door. Eén van de grootste bedreigingen voor het Zuiden vormen de patenten op levende wezens. Machtige internationale bedrijven kopen wereldwijd de rechten van planten en zaden op. Op die manier wordt bezit levensbedreigend.”

Inleiding

In het Europese Parlement organiseerden de Groenen in juni van dit jaar voor de tweede maal een bijeenkomst van de P-7, zeven landen die tot de armste van de wereld behoren. Het was in deze context dat we Vandana Shiva uit India, ere-voorzitster van de P-7, mochten ontmoeten. Het was ook kort na de proeven met kernwapens in India en Pakistan.

Vandana Shiva: “Waarschijnlijk zou ik lid geworden zijn van het team dat recent nucleaire testen uitvoerde in India. Ik ben opgeleid als natuurkundige, en uiteindelijk zou ik allicht bij de kernbewapening terecht gekomen zijn. Maar stap na stap heb ik mijn geweten gevolgd dat me vertelde dat ik niet meer kon leven met de betovering van een nucleaire carrière eenmaal ik de gevaren besepte van het nucleaire gebeuren voor het leven op aarde. Ik stopte met lesgeven aan de universiteit toen ik besepte dat alle bevoorrechte kennis-systemen die status en geld opleveren totaal verkocht zijn aan economische macht. En die economische macht is er gekomen op de rug van de uitbuiting van de natuur en van mensen. Ik wilde mijn verstand in zekere mate gebruiken ter verdediging van de natuur en de arme mensen. Dat kan je niet doen terwijl je je privileges behoudt, omdat de structuren je verplichten een andere rol te spelen. Ik koos voor mijn vrijheid om de mensen en de natuur te dienen door mijn voorrechten op te geven en door risico's te nemen in mijn leven. Ik neem elke dag risico's, maar er is vervulling en voldoening in mijn leven omdat ik mijn geweten gevolgd heb. Macht, voorrechten, zekerheid, geld zijn voor mij nooit bekoringen geweest. Wat mij in elke stap in mijn leven voortgedreven heeft is te kunnen doen wat niet gedaan wordt door diegenen die wel de mogelijkheden hebben om de zwakkeren te beschermen.”

Economische bom

“Naast de kernbewapening, de eerste bom, is er een tweede bom: een economische. Die is sterk verbonden met het asymetrische, ongelijke, eenzijdige beleid dat vervat ligt in regels van de WTO (World Trade Organisation) voor vrije

handel en in de structuur van structurele aanpassingsprogramma's van de Wereldbank. Vijftien jaar lang al hebben mensen over heel de wereld aangetoond dat de Wereldbank geen hulp betekent voor de Derde Wereld. In essentie is de Wereldbank opgericht om op een handige manier geld te verdienen op de kap van de arme mensen. Aan elke dollar die van de Wereldbank komt, verdient ze er drie terug uit de Derde Wereld. De zware druk van de schuldenlast waaronder de landen uit het Zuiden gebukt gaan is het resultaat van deze perverse programma's. Deze last leidt dan weer tot structurele aanpassingen die landen verplicht om aan nutteloze handel te doen. Handel in bloemen of in garnalen b.v. – gesteund door de Wereldbank – laat de mensen zo mogelijk nog armer achter. Als dan de structurele aanpassingen ook falen, komt het IMF op de proppen met contracten die niet bedoeld zijn om de arme mensen te helpen, maar die bedoeld zijn als borg voor de banken die op onverantwoorde wijze lenen tegen elke prijs. Ik denk dat het hele wereldsysteem – om het even of het nu gaat over handel of financiën – is ontworpen om de armen blijvend te laten betalen voor het onverantwoorde gedrag of de fouten van de geïndustrialiseerde wereld. De WTO-heerschappij creëert verschrikkelijk veel lijden in de wereld waartegen momenteel geen georganiseerde reactie bestaat. Daarom zijn bijeenkomsten zoals deze van de P-7 zo belangrijk. Hier wordt de kostprijs berekend van dit krankzinnig fenomeen.

In India zijn we recent betrokken geraakt in een onmiddellijk met wereldwijde handel verbonden fenomeen. Meer dan 1.000 boeren hebben zelfmoord gepleegd in streken waar de Amerikaanse 'Western Global Seed Business' en de 'Global Agrichemical Industry' zich

vestigden. En sinds ze dure zaden en dure pesticiden verkochten werden de zeer arme boeren verplicht om kredieten te nemen met intresten van meer dan 150 %. Dit heeft ervoor gezorgd dat er onbekwaamheid en mislukking gezaaid werd, dat monoculturen zich ontwikkelden waardoor uiteindelijk de arme boeren die werken met een halve of één are, de dood ingejaagd zijn. Deze vicieuze cirkel leidt op micro niveau tot een schuldental die je hoe dan ook het leven kost. Overleven is voor de kleine producent dan totaal onmogelijk. De handel op de vrije markt is in mijn ogen een terdoodveroordeling van de kleine producenten overal ter wereld. Ze is pervers omdat ze boeren ketent of in de val laat lopen. Het gaat om boeren met zeer weinig grond die moeten concurreren met de Cargill's (MultiNationale Onderneming, traditioneel actief op het gebied van graanverhandeling, JV) en Monsanto's (farmaceutische MNO, JV) van de wereld. Dit is een immorele concurrentie. Dit zijn redenen om de 'protection agenda' te vernieuwen ter bescherming van de zwakken. De boer die de broekriem moet aanhalen heeft nooit subsidies kunnen krijgen, maar nu maken de handelsverdragen het overleven van deze kleine boeren illegaal. We moeten de economische agenda vernieuwen zodat de kleine, arme mens een recht op leven toebedeeld krijgt. Het gaat hier niet om luxe, maar om een overlevingsimperatief: je kan het niet blijven negeren.

Voor de volgende ministeriële ronde van de WTO moeten de mensen in de wereld een handelsagenda hebben waarin de regels heel duidelijk zijn. Een bedwinging en beperking van de macht van de WTO moet geïnstitutionaliseerd worden, gedeeltelijk door onze nationale regeringen te hervormen en door onze democratische invloed op het nationale beleid uit te oefenen."

Genetische bom

"De derde bom is een bom die stil-aan zichtbaar wordt. Net zoals de kern-energie gevierd werd toen de eerste atoomsplitsing plaatsvond, zijn er hoge verwachtingen voor wat betreft de genetische techniek. Er wordt ons gezegd dat zonder dit mensen zullen sterven. Wat helemaal niet waar is. Want het grootste deel van de genetische techniek wordt toegepast op gewassen die niet instaan voor het voeden van de mensen, zoals tabak en katoen. Bovendien gaat het om toepassingen waardoor de noodzaak van chemicaliën zal toenemen. Het gaat vooral om het kweken van zaden die gewassen opleveren die resistent zijn aan onkruidverdelgers. De concentratie van macht van bedrijven die de controle hebben over de genetische techniek is zo groot dat ze in staat zijn de regeringen van de G-7 landen naar hun hand te zetten. We hebben gezien dat de administratie van de Verenigde Staten totaal onmachtig werd tegenover Monsanto en Cargill. Hetzelfde hebben we gezien met het Europese Parlement: het werd machteloos door de invloed van wat genoemd wordt de 'lifesciences' (biotechnologie; de wetenschap van het leven), maar wat ik noem de 'deathsciences' (de wetenschap van de dood), omdat ze genetische technieken in de industrie verkopen zonder dat deze adequaat getest zijn. Het wordt 'safe' verklaard, zonder dat dit wetenschappelijk gegarandeerd is. Er bestaat geen kennis over wat de handel in deze genetische technieken zal veroorzaken bij ecosystemen, biodiversiteit en algemene gezondheid. Ik vind dit experiment met leven totaal onrechtmatig. Deze genetische bom vormt ook een bedreiging voor de democratie omdat ze niet verkocht kan worden zonder dat het leven zelf gepatenteerd wordt. Patenten op levende organismen

kunnen niet opgelegd worden aan mensen, zonder de democratische beginselen en ethische orde te negeren. Geen enkele godsdienst, geen enkele sociale moraal heeft ooit aan de mensen toegestaan zich als makers, scheppers en bezitters van leven te beschouwen. Hier overschrijden we m.i. een ethische grens. De gevolgen zullen rampzalig zijn voor de toekomst van de wereld en de samenleving.”

Biopiraterij

“Patenten zijn er om gegeven te worden voor iets nieuws dat gemaakt wordt. Als het over machines gaat, dan is er geen probleem dat mensen er aanspraak op maken dat ze het gemaakt hebben. Ik heb er geen probleem mee dat men claimt dat men iets nieuw gemaakt heeft, zoals b.v. een transistor. Maar wanneer een bedrijf zoals Ricetech beweert recht te hebben op een patent voor basmati – letterlijk: aromatische rijst – en ze dat patent ook krijgen van het VS Patent Office, dan hebben we te maken met een driedelige fraude. Vooreerst fraude gebaseerd op diefstal van de natuur en diefstal van de schepping. Want planten worden immers niet verzonden door mensen. Rijst is geen uitvinding. Rijstplanten worden ons geschonken door de natuur en mensen zijn deelgenoten van die natuur.

Mensen hebben een nieuwe diversiteit gecreëerd binnen wat beschikbaar is in de natuur. Vervolgens is het een bestelling van de Derde Wereld en haar culturele creativiteit. Immers het aroma van basmati is het resultaat van eeuwen zaadveredeling door een geheel van vele anonieme boeren die er nooit aan hebben durven denken dat ze bezitters en beheersers zouden kunnen zijn van leven. Integendeel: ze hebben altijd dankbaarheid betoond en ‘dank u’ gezegd

voor de samenwerking. Wanneer ze een zaadje aan de aarde toevertrouwen vragen ze steeds aan de aarde en de natuur om hun inspanning af te werken, zoals zij ook proberen de inspanning van de natuur te verwezenlijken door het goede te doen. Tenslotte is het een diefstal t.o.v. de armen. De kleine boeren verbouwen basmati en slagen erin te verkopen. Door die verkoop worden wereldwijd de consumenten bereikt. Het is één van de belangrijkste producten in de buitenlandse handel van India.

India verdient zo’n 15 biljoen roepies aan de verkoop van basmati. Wanneer Ricetech een patent neemt op basmati, besteelt het de markt van een arm land zoals India, waardoor dit nog afhankelijker wordt van schuld voor haar buitenlandse handel. Basmati is geen geïsoleerd voorbeeld. Dit fenomeen dat we biopiraterij noemen – het bestelen van de natuur en de gemeenschap en de levende bronnen die het leven in stand houden en de behandeling van dit gebeuren alsof het om een ontdekking zou gaan door mensen die het kapitaal beheersen en de patentenbureaus besturen – heeft invloed op al onze planten: onze neem (boomsoort), onze turmeric (geelwortel), onze gember... de lijst is eindeloos. Het is de ultieme belediging van het leven zelf.

Fundamenteel is het diefstal van het recht van leven van het arme tweederde deel van de mensheid. Zij die geld hebben, zijn in aanraking gekomen met de chemische wereld, zij konden meststoffen kopen en pesticiden. Zij die geld hebben konden medicijnen en zaden kopen. De mensen die nog steeds hun eigen zaden gebruiken en hun eigen medicijnen planten, die hun eigen pesticiden maken van neem zijn de armste boeren die afhangen van biodiversiteit en niet van kapitaal. Precies dit armste tweederde deel van de mensheid wordt

nu beroofd van hun laatste middelen van leven. De kennis die zij hebben ontwikkeld en behoed is nu een belangrijk verkoopsgegeven geworden op de globale groene markt waar ecologische pesticiden en interessante gewassen de volgende slachtoffers worden van dezelfde chemische bedrijven die de biodiversiteit hebben vernietigd. Het wordt gestolen van degenen die het behoed hebben.”

Tweede schepping

“Als wij zaaien zeggen we een gebed dat als volgt gaat: ‘Laat de zaden die in jou geplant worden onuitputtelijk zijn. Laat ze nooit vernietigd worden.’ Het Hindi (Sanskriet) woord voor ‘zaad’ betekent letterlijk: ‘de bron van leven’. Elke keer als je het zaad aan de grond toevertrouwt, vraag je continuïteit van leven. En meteen verbind je jezelf ertoe om die continuïteit mee in stand te houden. Vandaag doen de bedrijven, op drie manieren, het tegenovergestelde. Ze proberen de continuïteit van leven tegen te houden omdat ze een markt voor zichzelf willen creëren.

Ten eerste doen ze dat op een biologische wijze: ze maken zaad dat zichzelf niet kan voortplanten, het zogenaamde hybride-zaad. De nieuwe ‘terminator’-technologie, in handen van Monsanto, zorgt er op deze manier voor dat zaad dat gezaaid wordt geen nieuw zaad oplevert.

Ten tweede gebeurt dit op legale weg, terwijl het voor echte boeren illegaal wordt om zaad te bewaren. Nochtans is het bewaren van zaad altijd de ultieme plicht van de boer geweest, het is steeds een deel van zijn levenstaak geweest.

De derde wijze waarop ze dit doen, naast de biologisch en de legale wijze, is door de concentratie van macht. On-

danks wat ons gezegd wordt in de wereld van de vrije markt, die intellectuele rechten, zoals de patenten, oplegt aan de armen – bijvoorbeeld door de WTO en zijn ‘Trade Related Intellectual Property Rights’ – zal dit constant de concurrentie verhogen.

Op de duur blijven er nog maar enkele bedrijven over. Zo ontstaan er monopolies. Voor wat betreft de zaadhandel is het al zover. Monsanto, dat steeds enkel een chemisch bedrijf is geweest, heeft zich nu omgebouwd tot een ‘lifesciences’ bedrijf dat al de zaadbedrijven – inclusief de grootste zaadbedrijven van Brazilië en India – opkoopt. Het heeft zich verbonden met Cargill, ‘s werelds grootste graanverhandelaar, en recent ook met American Home Products, het bedrijf dat al voor heel wat farmaceutische en contraceptische gevaren gezorgd heeft. Wat deze bedrijven, door hun samenwerkingsverbanden, trachten te doen is in essentie geen plaats laten voor alternatieven, voor andere bronnen van bevoorrading.

Deze driedubbele controle is eigenlijk een poging om de hele wereld voor hen te laten buigen en ons te laten zeggen: ‘jullie gunnen ons een voorrecht, jullie zijn de scheppers; schepper mogen wij alstublieft zaad hebben voor het volgende zaaiseizoen? Op uw voorwaarden, tegen uw honorarium.’

Het is een systeem waarin de piraten van de levende rijkdom van de wereld zichzelf uitroepen tot scheppers. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ze blijven herhalen dat wat wij nu meemaken een tweede schepping is. Ze zijn helemaal niet verlegen om te zeggen dat zij letterlijk de achtste dag van de schepping realiseren, iets wat God niet kon.

Een reclamecampagne van Dupont Chemicals in India stelt het zo: de natuur kan niet alles en daarom bestaat Dupont.”

Collectief eigendom

“Een patent kan je niet nemen op je eigen erfgoed; een patent kan je maar nemen op iets dat nieuw is. Een dief kan zeggen dat wat hij gestolen heeft van een ander, nieuw is, maar hoe kunnen de behoeders van een erfgoed zeggen dat wat ze van hun grootouders gekregen hebben nieuw is? Tenzij ze natuurlijk ook dieven willen zijn van hun eigen collectief erfgoed.

De Derde Wereld heeft nooit naar wegen gezocht om haar eigen erfgoed te beschermen, omdat ze zich nooit heeft kunnen voorstellen dat zoiets vulgairs als biopiraterij zou voorkomen. De Derde Wereld is overrompeld geworden. Ze is nog steeds bezig haar antwoord voor te bereiden.

Mijn eigen reactie, sinds ik in 1987 begrepen heb wat zich aan het voordoen was, bestaat er in essentie uit dat ik zeg dat we ons eigen erfgoed niet kunnen bezitten als een nieuwe schepping omdat het van onze voorouders is. We kunnen de bijdrage van onze voorouders toch geen geweld aandoen door te stellen dat wij basmati zelf gecreëerd hebben. Maar ik kan wel de bijdrage van de natuur, de schepping en van onze voorouders respecteren door dit te beschouwen als een onderdeel van ons gezamenlijk erfgoed waarbij onze taak erin bestaat het te beschermen. Als wij dat gemeenschappelijk erfgoed en de ontdekkingen over de generaties heen steeds opnieuw moeten erkennen, dan hebben we echter iets anders nodig dan de westerse notie van intellectuele eigendom. Want daarbij wordt ervan uitgegaan dat een nieuwe ontdekking door een individu gebeurt, momentaan is en moet opbrengen. Wat wij nodig hebben zijn collectieve of aan een gemeenschap verbonden intellectuele rechten. Die zijn dan van de groep, cumulatief

(ze gebeuren steeds opnieuw) en ze hebben tot doel het leven en de diversiteit ervan in stand te houden.

De criteria kunnen alternatieve leefregels creëren. De laatste vijf jaar doe ik niets anders dan proberen ervoor te zorgen dat het WTO-model van eigendomsrechten niet opgelegd wordt in India, opdat onze nationale wetgeving de ontwikkelingen van planten tot duizenden variëteiten die door de boeren zijn tot stand gebracht zou blijven beschermen.

Hetzelfde geldt voor de nieuwigheden die vrouwen hebben gerealiseerd: zij hebben zich herinnerd wat hun grootmoeders hen vertelden i.v.m. geneeskundige planten. Telkens als een vrouw een geneeskrachtige plant plukt, bidt ze: ‘Jullie, helende planten, jullie zijn onze moeders, alstublieft behoud jullie helende kwaliteiten, zodat ik, samen met jullie de persoon kan genezen die mij nodig heeft.’

Deze traditie moet beschermd worden met andere waarden en in een ander kader. Die waarde moet zijn: het handhaven van leven en niet de opbrengst. Hiermee wordt ook de vrijheid om kennis door te geven en uit te wisselen beschermd. Een patent op een geneeskrachtige plant of op zaad is niet alleen diefstal t.o.v. de originele ontdekkers, het kan uiteindelijk ook gebruikt worden tegen hen door een vergoeding te vragen aan diegenen die basmati telen, geelwortel gebruiken om wonden te helen of neem aanwenden als bestrijdingsmiddel. Als we dit willen voorkomen moeten we beschikken over een collectieve bescherming die de vrije uitwisseling van kennis en biodiversiteit laat voortgaan onder de mensen en de privatisering en toeëigening van deze bronnen – die de armsten van de wereld nodig hebben om te overleven – voorkomt.”

Zaad-satyagraha

“Ik noem de strijd tegen de patenten op levende organismen een zaad-satyagraha. Op een dag in 1987, tijdens een VN-conferentie in Genève stelde een vertegenwoordiger van de MNO Sandoz dat er tegen het einde van de eeuw slechts plaats zou zijn voor een vijftal grote bedrijven. Hij zei: ‘wij hebben genetische technologie en patenten op leven nodig om te overleven’. Twee dingen schoten er toen door mijn hoofd. Het is een overlevingsstrijd tussen de grote bedrijven – die ook proberen te overleven – en de diversiteit van duizenden levensvormen en mensen, die ook een strijd leveren om het hoofd boven water te houden.

Het tweede beeld dat me te binnen schoot was dat van Groot-Brittannië ten tijde van Gandhi. Dat land had toen 58% van de wereld in handen. Tegen dit imperium ontwikkelde Gandhi politieke werktuigen, waarvan hij zei dat hij ze niet zelf uitvond, maar ze zich herinnerde. Hij hielp India zich herinneren hoe het haar rechten had verdedigd door middel van het gevecht voor de waarheid, satyagraha genoemd. Satya betekent waarheid en graha betekent strijd¹.

Satyagraha heeft altijd twee kanten: een van weerstand tegen dood die beheerst, vernietigt en ketent en een van opbouwende actie die bevrijdt en alternatieven ontwikkelt. Voor Gandhi werd het spinnewiel symbool van weerstand tegen de macht van de grote textielfabrieken in Engeland. En ik dacht bij mezelf: wat zou nu het alternatief zijn voor het spinnewiel? En dan moest ik

meteen aan het zaad denken. Dus ging ik naar huis en begon met het verzamelen van inheems zaad, en het daar rond uitbouwen van gemeenschappen. We noemden het satyagraha om dezelfde dubbele betekenis. Enerzijds: verzet tegen het bezit van leven, het private bezit van intellectuele eigendomsrechten en de aanspraak op particuliere uitvindingen van levende organismen. Anderzijds: bescherming van de biodiversiteit omdat die verdient om te bestaan en omdat het de enige weg is voor kleine boeren om te overleven. Want het zijn hun zaden die hun vrijheid geven.”

Leven is heilig

“Voor mij is de natuur heilig. Alle leven is voor mij heilig. Van het leven heb ik ontzettend veel kracht ontvangen. Door b.v. gewoon bij een rivier te zitten die nog niet vervuild is, of in een woud dat zijn rijkdom nog gevrijwaard heeft, ontvang ik een zeer fundamentele creatieve kracht en sterkte. De erkenning van die heiligheid en het leven in die heiligheid is in mijn leven een sterk drijvende kracht. Of ik dat een religie zou noemen? Door het fundamentalisme is religie een erg beladen woord geworden. Daarom zou ik zeggen dat fundamenteel de notie natuur voor mij heilig is, net zoals alle biodiversiteit en alle levensvormen voor mij heilig zijn. Het is voor mij een erg fundamenteel principe, zowel in mijn denken, in mijn actie en in mijn waarden.

Het is maar door positief naar het leven te kijken dat ik in staat ben om te strijden, niet voor één of twee dagen, maar nu al de helft van mijn leven. Het leven is mij dierbaar, de levende diversiteit van de planeet is mij dierbaar, de mensen zijn mij dierbaar. Daardoor zal ik mij ook nooit uitgeput voelen. En ook mijn boodschap aan het Noorden in verband met minder consumeren, en het

¹ Wie meer wenst te lezen over de betekenis van satyagraha in het denken van Gandhi, kan o.a. terecht bij Anne-Mie VAN DE WALLE, *Wie vast, zal krijgen in overvloed. Gandhi's vasten: hefboom voor een nieuwe wereldorde?* in TGL 50 (1994) 1, p. 49-60.

minder belasten van de aarde is geen negatieve boodschap, maar een positieve. In mijn leven heb ik veel opgegeven, maar ik heb nooit het gevoel gehad dat ik minder had. Ik heb altijd het gevoel gehad dat ik daardoor gegroeid ben. Een gekozen eenvoud is veel bevredigender dan de nooit eindigende druk van de consumptie. Consumptie kan nooit voldoening schenken, het is meer een verslaving: hoe meer je hebt hoe meer je wil, en er is nooit genoeg. Voldoening krijg je maar als je je engageert op die terreinen van het leven waarin een kleine dosis volstaat om te zeggen: prachtig, daar kan ik mee voort.

Alles dat het diepere domein erkent aan de andere kant van het fysische en het materiële geeft echt betekenis aan de kosmos, aan de schepping en aan ons eigen leven. Dat is spiritualiteit. Het feit dat je op zo'n manier leeft, betekent dat je niet achter het laatste nieuwe model van een auto moet aanzitten om het gevoel te hebben dat je goed leeft. Aan de zijde te staan van iemand die op onrechtvaardige manier behandeld werd, geeft echte voldoening, omdat je dan gedaan hebt wat je aanvoelt als je plicht, als wat je moest doen in die situatie. Het geeft je de waarden en de maatstaf om jezelf te kunnen oriënteren – wat er ook gebeurt – voor een ander leven. Het geeft je ook de waarden en de maatstaf om vandaag te leven, niet op grond van wat telt in de oppervlakkige wereld van een hier en nu materialisme en consumptie, maar op grond van wat telt in dit leven en een volgend. Het doet er daarbij niet toe of je nu gelooft in reïncarnatie of niet. Het ergste wat er met de mensheid gebeurt, is niet alleen dat mensen denken dat dit leven het enige is dat er is, maar dat ze zelfs niet in staat zijn te denken aan morgen, hun eigen 'morgen' in dit leven. Dit veroorzaakt een syndroom van permanente

angst bij iedereen. Maar angst scheidt geen goede menselijke wezens. Toch is een zekere angst en toorn nodig voor spiritualiteit, zodat je zowel de kracht hebt om onrecht te weerstaan én je je niet uitgesloten voelt omdat je geen afschuwelijke Mc Donald's te eten kreeg.

Ik heb het geluk gehad om op te groeien in de gemeenschap en de cultuur waarin ik opgegroeid ben. Ik ben blij met de thuis en de ouders die ik gehad heb. De waarden die ik daar gekregen heb, ben ik blijven hernieuwen door me altijd opnieuw in situaties te begeven waar onrechtvaardigheid mensen het recht op leven ontnemt. Net voor ik naar deze bijeenkomst van de P-7 kwam, was ik op een plaats waar het 48 graden was. Tweeduizend mensen waren er al door de hitte gestorven. Ik ben er naartoe gegaan omdat ik moest weten wat zij meemaakten. Tenzij ik hun omstandigheden kan delen en onthouden, zal ik nooit in staat zijn om echt met hen mee te lijden. Soms kies je ervoor om niet te vergeten of om in contact te komen, soms overkomt het je door wat er gebeurt in het leven. Maar ik voel dat die band met de ander – om het even of dat de natuur is of de mens – noodzakelijk is om mezelf te schaven tot een echt menselijk wezen.”

Vandana Shiva werd in 1952 geboren in Dehra Dun, India aan de voet van de Himalaya. Haar vader was bosbeheerder. Van jongs af was ze bezeten door de natuur. In de hoop de geheimen van de natuur te kunnen ontrafelen, ging ze natuurkunde studeren. Ze promoveerde in de kwantumtheorie aan een Canadese universiteit. Ook al vond ze de wiskunde boeiend, toch kwam ze erachter dat de natuur méér is. Later ging ze werken voor de Indiase Atoom Energie Commissie, tot ze ontdekte welke gevaren kernenergie inhield. Ze stapte dan over eerst naar de deeltjes- en later naar de kwantumfysica. Tot de enorme ecologische uitdaging haar de kracht gaf om af te kicken van de wetenschap met een 'W'.

In 1982 stopte ze met lesgeven aan de universiteit en richtte ze in haar geboortedorp een onderzoeksinstituut voor wetenschap en technologie op ten dienste van plaatselijke milieubewegingen (Research Foundation for Science, Technology and Natural Resource Policy).

Vandana Shiva is internationaal bekend als verdediger van een visie op ontwikkeling waarin de mens centraal staat. Momenteel leidt ze een nationale campagne in India om inheems zaad te bewaren en te weerstaan aan patenten op leven. Haar meest bekende boeken zijn: *Staying Alive: Women, Ecology and Development* (1988), *Monocultures of the Mind* (1993), *Ecofeminism* (samen met Maria Mies, 1993). In het Nederlands verscheen van haar o.a. *Patent op leven?* (Wervel-Forum, 1), 1998, d.i. een uitgave in brochurevorm van een artikel dat verscheen in U. MELLE en F. JANSSENS (red.), *Voeten in de aarde*, Hadewych/van Arkel, 1996. Andere bijdragen van haar verschenen in J.P. SMIT (red.), *De armoedige levensvisie van het rijke westen. Milieu- en Derde-Wereldproblemen: het resultaat van geestelijke monocultuur*, Ten Have, 1997.

Jos Van Dikkelen is redactiesecretaris van het Tijdschrift voor Geestelijk Leven. Voor TGL juli/augustus 1998/4 interviewde hij Vandana Shiva. Wij danken TGL voor de toestemming om dit artikel ook in Oikos te kunnen publiceren.